
WALDORFSKA PEDAGOGIJA

Živan Bezić, Split

UDK: 371.4 Steiner
929 Steiner, R.
Pregledni članak
Primljeno 10/99

Sažetak

Živo probijanje waldorfske pedagogije na hrvatsko tlo povod je za njezino ozbiljno vrednovanje. Ovaj nas pregled upoznaje s njezinim utemeljiteljem Rudolfom Steinerom te njegovim antropozofskim naučavanjem. Temelji waldorfske pedagogije su raznoliki, ali nisu konzistentni. U njoj su pomiješane znanstvene pretenzije i maštoviti konstrukti antropozofije. Pohvalna je u svojim načelima i metodama, manje pak u svojim ciljevima. Waldorfska škola poziva se i na kršćanstvo, ali ono sebe ne može prepoznati u antropozofiji. U svojoj fizionomiji waldorfska škola nam prezentira očaravajući smiješak, no to je smiješak Mone Lise, ambivalentan i zagonetan.

Ključne riječi: R. Steiner, antropozofija, kršćanstvo, Waldorf, odgoj, škola.

Često me bivši studenti i sadašnji vjeroučitelji zapitkuju o waldorfskoj školi. Osjećam dužnost da im svima ovim prikazom javno odgovorim.

Pa i da me nitko nije o tome ništa ni pitao, sama činjenica da su waldorfski pedagozi danas dosta glasno prisutni i u Hrvatskoj, zavrjeđuje našu pažnju. Počeli su tiho i neupadno čuvanjem djece u jaslicama, a poslije oslobođenja Hrvatske nastupaju sve glasnije i upornije osnivanjem dječjih vrtića i napokon cjelovite waldorfske škole. Sada su njihove škole raširene po svim većim hrvatskim gradovima, a njihovi su simpatizeri stekli i neke pozicije na našim odgojnim ustanovama i pedagoškim fakultetima. Udruženi su u Društvo za waldorfsku pedagogiju Hrvatske.¹

Prvi su nam waldorfski učitelji stizali iz inozemstva, a sad imaju razne oblike seminara za njihov odgoj i u nas, najviše u Zagrebu. Povremeno drže svoje tečajeve i promičbena predavanja po svoj Hrvatskoj. Aktivni su i u pisanoj propagandi na hrvatskome jeziku. Prijateljski im je raspoložena prije dvije godine izišla knjiga *Montessori ili Waldorf?*² Zajedno s pristašama Montessori-pedagogije

---

1 Podatak iz članka Alojzija Hoblaja, u: Glas Koncila, br. 23, 1997., str. 3.

2 Marielle Setz - Ursula Hallawachs, *Montessori ili Waldorf?* Educa, Zagreb, 1997.

u Zagrebu su 21. svibnja 1997. pod okriljem Europskog foruma za slobodu odgoja, održali javnu tribinu o svojem pokretu. Svrha je tribine bila zainteresirati javnost za njihove škole te dobiti zakonsku i materijalnu pomoć od hrvatskih školskih vlasti.

Waldorfski pokret danas se dosta bučno penje na hrvatsku odgojnu scenu.

UTEMELJITELJ

O waldorfskoj se pedagogiji ne može govoriti, a da se ne započne s njezinim utemeljiteljem Rudolfom Steinerom. On je njezin začetnik i pokretač, a njegovi nasljednici samo grade na Steinerovim temeljima i vjerni su njegovim zasadama. Austrijanac Rudolf Steiner rođen je godine 1861. na hrvatskom tlu, u Kraljevcu, blizu slovenske, austrijske i mađarske tromeđe. Otac mu je bio željeznički službenik, pa je mali Rudolf odmalena zavolio kolodvore, putovanja, daleke zemlje i široke horizonte. Odgojen je u katoličkoj vjeri, ali kao dijete željezničara nije nikada bio dublje povezan sa župom ili nekom katoličkom zajednicom, tako da nije bio ni krizman.

Realnu je gimnaziju pohađao u Beču, gdje se je zaljubio u geometriju. Završio je biologiju, fiziku i kemiju, ali je rado pratio i ostale znanosti te uvijek pokazivao interes za filozofiju i vjerska učenja. Osim prirodnih znanosti zanimao ga je i duhovni svijet. Kako se je koncem prošlog stoljeća bio razmahao pozitivizam i materijalizam, Steiner je žarko nastojao pomiriti vjeru i znanost.

Prvo zaposlenje, koje je dobio nakon studija, bilo je mjesto privatnog učitelja jednog zaostalog djeteta (tipa Wasserkopf). Tijekom dvije godine rada s njime Steiner ga je uspio osposobiti za srednju školu, a dječak je poslije postao i liječnik. Uspjeh je potaknuo Steinera da se unaprijed posveti pedagogiji. Kao slobodni pisac i učitelj drži predavanja po njemačkom govornom području, najviše u Berlinu. Tu se je upoznao s teozofskim društvom, u njemu jako angažirao i postao njegov nacionalni tajnik.

R. Steiner se u Berlinu druži s književnicima i umjetnicima, sam piše eseje i drame, a prva knjiga kojom je na sebe svratio pozornost zvala se je *Teozofija* (1904.). Posebno ga zanima slavni Goethe, pa u svrhu proučavanja njegovih djela osniva u Dornachu (Švicarska) institut Goetheneum (ili Goetheanum). Godine 1907. izlazi i njegovo pedagoško djelo *Odgoj djeteta* promatran kroz duhovne znanosti. Razmišljajući o vjeri i odgoju svojom glavom, razišao se je s teozofima i osnovao vlastiti filozofsko-religiozni pokret pod imenom *antropozofija* (1913.).

Budući da je Steiner u jednom svom predavanju u krugu tvornice cigareta Waldorf-Astoria oduševio radnike za svoju pedagogiju, upravitelj tvornice mu je omogućio otvaranje vlastite škole u Stuttgartu, nazvane *Waldorfschule* (1919.). Otada se waldorfski školski pokret širi Njemačkom, Švicarskom i Austrijom. Uz prve dječje vrtiće rastu i osnovne škole s osmogodišnjom nastavom, a poslije i srednje škole kao jedna odgojna cjelina, sve po Steinerovim načelima. Za cijelo to vrijeme Steiner razrađuje i usavršuje svoju antropozofsku ideologiju te osniva Opće antropozofsko društvo (1923.). Steinerove vjerske nazore neki od njegovih pristaša nastojali su organizirati u tzv. kršćanske zajednice.

U svojoj 74. godini života R. Steiner je preminuo 30. ožujka 1935. u Dornachu.

TEMELJI I NAČELA

Na kojim je duhovnim temeljima utemeljitelj utemeljio svoju waldorfsku zgradu?

Budući da je Steiner bio sinkretistički duh, on se je poslužio metodom eklekticizma. Crpio je svoje znanje iz različitih izvora i gradio waldorfsku pedagogiju na dva para temelja: znanstvenim i antropozofskim. Kao prirodoslovac htio je cementirati svoju zgradu na temeljima prirodnih znanosti, pa je te temelje podupro znanstvenim kalupima. Želio je naime da svoje pothvate zaogrne znanstvenim plaštem. Istodobno ih je sparilo s duhovno-religioznim teorijama, koje je nazivao "duhovnim znanostima", uvjeren da materijalni i duhovni svjetovi teku paralelno i harmonično.

Drugi par temelja Steinerove pedagoške zgrade imao je čisto spekulativni vid. Naime, na temelju svojih religioznih iskustava, a tako isto i naučavanja nekih orijentalnih i zapadnih religija, Steiner je smatrao da je na taj način dostatno učvrstio svoje školsko zdanje. Držeći svoje religiozno i životno iskustvo dovoljno pouzdanim, R. Steiner se je nazivao građaninom "obaju svjetova". Od istočnih je religija posudio pojmove karme i *reinkarnacije*. Prema budističkoj karmi našom sudbinom upravljaju djela počinjena u prijašnjem životu dok ne sazorimo do nirvane. Zbog toga ljudski duh novim rađanjima prolazi kroz mnoge živote sve dok se potpuno ne iskupi (metempsihoza, reinkarnacija, seoba duša).

Od zapadnog religioznog kruga Steiner je posudio neka (ne sva i ne bitna) kršćanska shvaćanja svijeta. Sviđao mu se je katolički kult i kršćanski moral, cijenio je Bibliju, ali je nije smatrao knjigom božanske Objave. Krist je divovski lik pravoga čovjeka i učitelja, no

nije Bog, osim ako smo svi mi božanska bića. Ispočetka se je Steiner smatrao katolikom, poslije je sebe zamišljao kao "svemirskog vjernika".

Steinerova vjera ipak nije bila autentična vjera, nego zapravo neka vrsta religiozne *gnoze*, proglašena vjerom.³ Odatle i njegova predilekcija za teo-zofiju i antropo-zofiju.⁴ No u tim se terminima zapravo radi samo o "sofiji", tj. mudroj spoznaji Boga i čovjeka, a ne o istinskoj vjeri. Na djelu je samo ljudska spoznaja i ljudska mudrost o Bogu i čovjeku, a ne objava samoga Boga čovjeku. Dakle, nalazimo se na terenu isključivo ljudske pameti, bez elemenata prave vjere.

Teozofija, koju je Steiner kasnije napustio samo djelomice, bila bi dakle ljudska mudrost o Bogu. Tu je "mudrost" otkrila Helena Blavatsky, ruski medij u New Yorku 1875. Njoj su se brzo pridružili okultisti svih boja, a naišla je na pozitivni odjek i u masonskim krugovima. Iz nje je poslije poniknuo i suvremeni pokret New Age. Teozofija se smatra "nadkofesionalnim bratstvom". Danas je rascjepkana na razne ezoterične sekte.

Budući da je Steiner držao čovjeka božanskom emanacijom, s teozofije je lako prešao na *antropologiju* i antropozofiju. Po Steineru, čovjek se sastoji od tri segmenta: tijela (*Leib*), duše (*Seele*) i duha (*Geist*), prema poznatoj Klagesovoj podjeli. Ljudsko tijelo se opet očituje na tri načina: prvo kao fizičko, drugo kao eteričko i treće kao astralno tijelo. Zbog toga se čovjek rađa tri puta: prvi put kao novorođenče s fizičkim tijelom (do sedme godine), drugi put s eteričkim tijelom (u sedmoj godini), a treći put s astralnim tijelom, u mladenačkoj zrelosti. Tek u 21. godini mladić i djevojka postižu svoje odgovorno "ja". Tako Steiner, s velikom dozom mašte.

Kao uvjereni antimaterijalist Steiner cijeni prije svega duhovnu dimenziju čovjeka. On je nadasve duhovno biće i pripada duhovnom carstvu. Sve naime izlazi iz duha i sve se vraća duhu. Ipak, Steiner pridaje veliku važnost i somatskoj dimenziji čovjeka, njegovim genima, roditeljskom naslijeđu i urođenom temperamentu.⁵ Ljudski se razvoj odvija u sedmogodišnjem ritmu promjena (životni septenari). Osnivač waldorfske škole uvažuje također i utjecaj okoline na duhovni odgoj djeteta.

---

3 R. Steiner, *Geheimwissenschaft im Umriss*, Leipzig 1920.

4 Zapravo bi se ove dvije riječi trebale pisati kao teosofija i antroposofija, jer im završetak potječe od grčke im. σοφία, što označuje vrhunsko znanje, mudrost. Mi ih, ipak, po uobičajenoj fonetici, pišemo sa "z", kao što je to i u staroj pohrvaćenici filozofija. Prvi dio gornjih termina dolazi od riječi θεος (bog) i ανθρωπος (čovjek).

5 Steiner se drži starinske klasične podjele temperamenata po Hipokratu. U waldorfskim se školama djeca grupiraju upravo prema temperamentima.

Iz prije spomenute "znanstvene" antropologije Steiner se je s lakoćom popeo u svoju gnostičku *antropozofiju*. Budući da je čovjek ionako neko eteričko, astralno i kozmičko biće, on se kreće u božanskim sferama bitka te je, kao takav, središnje i glavno biće u svemiru. Iz svoje božanske sfere donio je sobom na svijet već urođeno prareligiozno usmjerenje. Po zakonu karme i po iskustvu brojnih rađanja čovjek stječe uvijek nova znanja o sebi i Bogu, tj. o sebi kao bogu. Na taj način raste čovječja duhovna spoznaja Svemira kao najviša samospoznaja, koja ipak neće završiti nirvanom, nego konačnim ujedinjenjem s Bogom. Antropozofija otvara poglede, pruža uvid i otkriva put višim duhovnim svjetovima. U tom je smislu i Krist najmudriji antropozof, koji je stekao najviši stupanj sebstva ("die höchste Form des Ichs").

Kako se može vidjeti iz Steinerovih spisa i predavanja, glavni *ciljevi* antropozofije i njezine pedagogije bili bi sljedeći:

- duhovno i tjelesno dozrijevanje po biološkim septenarima,
- antropozofska samospoznaja,
- ubrzavanje karme,
- samoodgoj uz pomoć odgojitelja prema idealima slobode, jednakosti i sveljudskog bratstva (nismo daleko od Francuske revolucije, ali bez nasilja).

Navedene ciljeve prate i neka praktična *načela* waldorfske škole:

- apsolutno poštivanje djeteta, posebno njegove duhovnosti;
- sveobuhvatni odgoj cijelog čovjeka, počimajući odgojem osjetila (kojih prema Steineru ima 12!), u prvom redu sluha i vida;
- taj se odgoj odvija prema poznatoj Pestalozzijevoj paradigmi: glava - srce - ruka;
- nadasve je važan odgoj duha. Ako odgoj osjetila ima vremenski primat, duhovni odgoj uživa axiološki primat.

Što se tiče religioznosti, bjelodano je da se u waldorfskoj pedagogiji religioznost utapa u nekoj neodređenoj duhovnosti, koja je opća popratna odgojna glazba, neka ugodna i ugođena euritmija, ali bez konkretnog sadržaja.

UTEMELJENJE ODGOJA

Kako se ti ciljevi i načela praktično utemeljuju u waldorfskim školama? To nas pitanje uvodi u područje odgojnih *metoda*.

Već smo istaknuli da sve počima odgojem djetetovih *osjetila*. Ide se za osposobljavanjem i upoznavanjem dječjih osjeta i osjetila, kako

bi se ono s njima znalo služiti njihovim uvježbavanjem i pravilnim funkcioniranjem. Kao učila u waldorfskoj školi služe samo prirodni materijali, ne umjetni, koje djeca uz pomoć odgojitelja sami sakupljaju i vrednuju. Stoga djeca trebaju što manje igračkaka, a najbolje su lutke i modeli životinja. Učenike valja držati daleko od televizora, videokaseta i kompjutera te općenito od tzv. tehničke civilizacije, sve do vremena puberteta. Tek tada ih treba upoznati s modernom informatikom. Ni u jednom slučaju didaktička sredstva ne smiju zamijeniti učitelja.⁶

Da budemo što bliži prirodi, *proces učenja* odvija se u skladu s godišnjim dobima. Ovisno o vremenu, najbolja je nastava na otvorenome, u prirodi. U jesen pitomci prate žetvene običaje i obrede, o Božiću prave jaslice, o Uskrsu siju travicu, u proljeće sade cvijeće, o Ivanju pale krjesove i upoznavaju se s poljskim radovima, npr. sjetvom. Svaka waldorfska škola nastoji imati vlastiti vrt, u kojemu rade sami učenici.

Velika se pozornost posvećuje unutarnjem obliku i rasporedu školskih prostorija. U ukrašavanju škole sudjeluju djeca i njihovi roditelji. Njeguje se *umjetnost* crtanja, bojadisanja i slikanja. Svako dijete ima svoju crtanku. Najviše se prakticira modeliranje u vosku, a stariji se služe i drugim materijalima. Abecedu svladavaju ručno izrađujući figure svih slova, a tek onda dolazi čitanje i pisanje. Škola posjeduje raznovrsne radionice s prikladnim alatom. Sama se djeca opredjeljuju za pojedine struke, mogu izučiti neki zanat, a svi rade u vrtu.

U waldorfskoj se školi početka ne radi uz pomoć učbenika, djeca sve uče zorno i stvaralački, uvijek su u pokretu i gibanju. I sam rad je igra, a prednost u igrama imaju one ritmičke, kakve su kolo ili ples. *Euritmija* je kraljica waldorfske zajednice. Naravno, obavezna je i dnevna tjelovježba sa športom. Euritmije nema bez glazbe, stoga je pjevanje i muziciranje na dnevnom redu. Škola nudi osnovna glazbala te formira pjevačke i instrumentalne zborove. Muziciranje se uvježbava po sluhu, a tek kasnije po notama. Izbjegava se moderno atonalno urlanje.

Govorna kultura je također na cijeni, govor i slušanje se smjenjuju. Učitelji mnogo *pričaju*: bajke, basne, legende i razne dogodovštine. Sve to čine uz pratnju crtanja na ploči i raznih slika. U vjeronauku se đacima izlažu znamenitiji biblijski događaji. *Vjeronauk* organiziraju prema vjerskoj pripadnosti učenika, a vjeroučitelje sami

---

⁶ U novije vrijeme se među valdorfovcima sve više javljaju glasovi u prilog upotrebe, ne tiranije, modernih masovnih medija.

biraju. Za djecu koja ne pripadaju nikakvoj konfesiji predviđen je opći kršćanski nauk od waldorfskog učitelja.

Kućne su *svečanosti* dosta česte, osobito prigodom većih blagdana. Organiziraju se slavlja, priredbe i prikazanja. Slavi se rođendan svakog djeteta. Nastoji se da svi jednako sudjeluju u zajedničkim slavljinama.

Kako izgleda školsko **ustrojstvo** jedne waldorfske odgojne ustanove? Počinje se s dječjim vrtićem za mališane od 4. do 7. godine. Zatim slijedi *osnovna škola (Grundschule)* u trajanju od osam godina. *Srednja škola* traje četiri godine, za koje vrijeme se mladi mogu osposobiti za neki zanat ili drugo praktično zanimanje. Tko želi postići državnu maturu, sprema se na nju punih godinu dana. Školovanje dakle traje 8 do 12 godina, a valdorfovcu te faze učenja smatraju jednom "jedinственom školom" u duhu svojega utemeljitelja.

Nastava se u osnovnoj školi ne odvija po predmetima, nego prema tzv. epohama, tj. obrađuje se istodobno samo jedna zaokružena tema, poslije nje druga, itd. Predmetna nastava dolazi na red tek u srednjoj školi. Ako se radi o tome da se waldorfska škola može uklopiti u državno školstvo, štajnerovci su spremni na kompromis s prosvjetnim vlastima da bi mogli dobiti javnost i državnu potporu. Strani se jezici uče od samog početka, razgovorom, uz pomoć slika i bez knjiga. Učbenici u waldorfskim školama nisu poželjni, dovoljna je ploča, crtanka i bilježnica.

Za upis u waldorfsku školu ne treba prijamni ispit, sva se djeca primaju. Nitko ne može "pasti" jer nema razrednog ponavljanja te svi uvijek "prolaze". Nema broječnih ocjena, mjesto njih su opisna vrednovanja učenika koja su, dakako, gotovo uvijek pozitivna i vazda poticajna. Kod đaka se ne smije stvarati kompleks manje vrijednosti niti kult uspjeha.

Waldorfska pedagogija insistira na zajednici *doma* i škole. Roditelje se želi i nastoji u najvećoj mogućoj mjeri angažirati u životu škole, kako financijski tako i moralno. Svi plaćaju školarinu po "vlastitoj procjeni"(!), ali nikako ispod unaprijed određene minimalne svote.⁷ Svojim dobrovoljnim radom, čak i za vrijeme praznika, roditelji sudjeluju u izgradnji, dogradnji, oblikovanju i opremanju škole. Po potrebi rade s djecom i u školskom vrtu, a pomažu i u radionicama.

⁷ Gdje im to polazi za rukom, valdorfovcu traže financijsku pomoć države u kojoj djeluju. U tu svrhu su spremni prilagoditi svoje školske programe državnima. Oni stalno ističu kako su njihove škole "slobodne" i ravnopravne svim ostalim odgojnim zavodima.

Jednako se tako nastoji potpuno poistovjetiti djecu i roditelje s "njihovom školom". Dom i škola su zapravo "jedna obitelj". Roditelji sudjeluju skupa s učiteljima u svim školskim odborima, kojih nije mali broj, za školski program, za financiranje, za komunikacije, za ekonomiju, gradnju, odgoj i proslave te za onu djecu kojoj je potrebna posebna pomoć. Dakako, ne manjka ni odbor za antropozofiju. Svi očevi i majke trebaju pridonositi uspjehu "njihove" škole prema svojim profesionalnim i društvenim mogućnostima.

Naposljetku, valja reći da su temeljni stup svake waldorfske škole njezini učitelji. Na njima počiva cijela Steinerova pedagogija. Stoga se oni moraju posebno osposobiti i pedagoški i svjetonazorski (očekuje se da i sami budu odani antropozofiji). Naglašava se njihova odgovornost za uspjeh škole, budući da učenici uvijek oponašaju svoje učitelje. Stoga oni moraju paziti i na vlastito vladanje te "duhovno raditi na sebi samima". U vrtiću i osnovnoj školi stalno je jedan isti učitelj od početka do kraja. Tek u srednjoj školi nastupa više predmetnih nastavnika.

Svi su waldorfski učitelji ravnopravni, uživaju jednaku čast i plaću. Sastaju se svakog tjedna i to je njihov glavni školski forum. Odluke koje donose moraju biti jednoglasne(!).

KRŠĆANSKI TEMELJI?

Već smo vidjeli da je waldorfska pedagogija utemeljena *sinkretistički*. Nije jedan homogeni sustav, počiva na nekoliko međusobno raznolikih temelja. Kršćanstvo je samo jedan od njih. Zapravo više ukras i nadgradnja negoli temelj.

Prvotno polazište waldorfskog pokreta jest neka urođena, više nego osobno stečena, *prareligioznost*. Otkrivajući "besmrtnu duhovnu jezgru" svakog čovjeka, Rudolf Steiner u njoj nalazi prirodene religiozne predispozicije, u kojima se miješa osjećaj imanencije i transcendencije. Za njega je "religio" veza s onim što je bilo "prije". A što je to bilo prije? Jedan duhovni prasnijet koji se je poslije materijalizirao (panteistička emanacija?). U tom svijetu ne postoji nikakva božanska intervencija ni objava.

Za Steinera je put vjere samo jedan put *gnose*, iz koje su ponikle i teozofija i antropozofija. Božanskog svjetla odozgo nigdje na vidiku, preostaju nam samo iracionalni i mračni zakutci našeg ljudskog uma. Vjersko se znanje kumulira prethodnim iskustvima našeg reinkarniranog duha i ostaje uvijek na razini ljudske pameti. Doduše, Bog je duh, ali u njemu ne otkrivamo ni očinstva ni sinovstva, a niti očinske providnosti.

Ipak, Steinerova antropozofija *prihvaća Krista*. No on nije božanski Sin nego ljudsko dijete, premda najviše ljudske duhovne i moralne kategorije, u koju spadaju i "Zarathustra-Jesus und Budha-Jesus". Njegov nam je život uzor, a nauka duhovna snaga. Kršćanstvo je krasan primjer zapadnog načina duhovnog života, ali ne jedina spasavajuća vjera. Sve su vjerske grupacije dobre jer se temelje na duhu. Steinerove pristaše među kršćanima (protestantima) uz učiteljev blagoslov osnivale su "zajednice kršćana" (Christengemeinschaft).

Valdorfovcu rado ističu kao primjer svoje vjerske tolerancije održavanje *vjeronauka* raznih kršćanskih konfesija u svojim školama. On je stalan i obvezan predmet, pa i za one koji ne pripadaju nijednoj vjerskoj zajednici (za njih se održava "slobodni kršćanski vjeronauk"). Biblija je na neki način školska knjiga, no u njoj su, čini se, samo "priče" (do IV. razred iz Starog zavjeta, a od petog i dalje iz Novog zavjeta) kao i sve ostale vjerske legende drugih religija.

Tko želi, može jedanput tjedno imati i svoj vjerski obred, u školi ili izvan nje. No nije preporučena ni jedna vjerska konfesija niti bilo koji religijski kult posebno.

Kad se ozbiljno promotre sve te činjenice, lako je uvidjeti da u waldorfskoj filozofiji i pedagogiji nema nikakvog kršćanskog temelja. Ono što se nazire od kršćanstva, samo je lijepa fasada i proizvoljni pabirci pokupljeni u skladu s paradigmom antropozofije.

Kada je R. Steiner uvidio da mu promičbi antropozofije najviše pridonose njegove škole, osnovao je Udruženje slobodnih waldorfskih škola sa sjedištem u Stuttgartu u Njemačkoj. Na srcu mu je ponajprije ležala njegova ideologija, a ne kršćanstvo. Waldorfske škole mu služe kao izvrsno sredstvo za promicanje antropozofije.

SMIJEŠAK MONE LISE

Nakon ovog upravo izvršenog pregleda waldorfske pedagogije dolazi na red i njezina prosudba. Kad bismo ostali samo na analizi, bili bismo jednostrani. Što dakle reći o waldorfskoj pedagogiji u cjelini?

Prije svega, moramo joj priznati mnoge **lijepo strane**. Ona visoko cijeni *čovjeka* i njegov stvaralački duh. Izdiže ga nad sva ostala bića u kozmosu. Zbog toga je čovjek zaslužio svoju posebnu antropologiju u Steinerovu svjetonazorskom sustavu.

Waldorfska pedagogija posebno poštovanje iskazuje *djetetu* kao pupoljku čovječanstva. Iznad svega poštuje duhovnost i slobodu djetinjeg bića. U ljudskoj obitelji dijete nosi primat u svemu. U tome

se Steiner može mjeriti s Elenom Key i Marijom Montessori, velikim zagovornicama prava i dostojanstva djetinjstva.⁸

U zasluge R. Steinera spada i golemo poštovanje što ga je ovaj antropofil u svojem materijalističkom, pozitivističkom, scijentičkom i sekulariziranom vremenu iskazivao religiji i duhovnoj dimenziji čovjeka. Kao rijetko koji od njegovih suvremenika - u koje je spadao i filozof H. Bergson - imao je hrabrost isticati duhovne i religiozne vrednote nasuprot grubom materijalizmu svoje epohe. Kao kršćane veseli nas što je visoko cijenio Krista i kršćanstvo.

Posebno je velika zasluga Steinerova što je uočio važnost *pedagogije* za sudbinu čovječanstva. S pravom je naglašavao potrebu odgoja mladih ljudskih naraštaja. Znao je dati svojim školama uzvišene ciljeve duhovnog i tjelesnog dozrijevanja mladeži te samoodgoja samih odgojitelja. I neka od njegovih odgojnih načela zaista su izvrsna, kao npr. integralni odgoj svih djetetovih sposobnosti, počimanje odgoja njegovanjem osjetila, ali i odgojem duha kao krunom svake pedagogije.

Jako vrijedan element waldorfske pedagogije jest i ona osmišljena *povezanost doma i škole*. Ova je znala uključiti u svoje odgojne procese i roditelje svojih učenika na jedan zauzet način, kao najbolje partnere u postizanju odgojnih ideala. Zanimljive su i neke zgodne metode praktične pedagogije i didaktike učenja, kao primjerice upotreba prirodnih materijala, učenje kroz igru i rad, njegovanje glazbe, euritmije i umjetnosti općenito, a osobito poticanje religioznog duha u čovjeku. Nadasve su razložni i pametni zahtjevi za "rad na samima sebi", postavljeni svim waldorfskim učiteljima.

Otkrivajući temelje waldorfske pedagogije, mogli smo vidjeti da je ona zapravo jedan zatvoreni svjetonazor, s izrazito gnostičkom podlogom. S tom konstatacijom ulazimo u **negativni** potkožni sloj ove pedagogije. Zatvorenost antropozofije, koja počiva ponajprije na temeljima *gnoze*, suzuje njezina obzorja i osiromašuje znanstveni pristup stvarnosti. Istina je, waldorfska pedagogija stalno ističe svoju znanstvenost, ali stvarno njezina gnozeologija - kao i svaka gnoza - nije epistemologija. Više je maštovita nego realna. To je razlog zašto se valdorfovcima, ponosni na svoju tobože znanstvenu antropologiju, njome služe ne kao iskustvenom i objektivnom znanošću, nego kao s jednim mentalnim konstruktom, sazdanim od nebuloznih primjesa, kao što su to eterička i astralna ljudska tjelesa. Nemoguća je ikakva razumna sveza okultizma i ezoterike, s jedne strane, te prave

---

⁸ Prva je još u samom početku XX. vijeka nazvala naše doba "stoljećem djeteta", a druga je htjela cijeli svijet pretvoriti u "casa dei bambini".

znanosti, s druge strane. Stoga je waldorfska antropologija zapravo *pseudoznanost*.

Teozofija kojom je R. Steiner započeo svoje filozofiranje i teologiziranje i koja zapravo ništa ne zna o svom objektu, morala je prebaciti svoju pažnju s Boga na čovjeka, koji se, preko seobe duša, svojim ponovnim povratkom iz duhovnog svijeta u zemaljski, neprekidno muči u svojoj neumoljivoj karmi. A i kad se je teozofija pretvorila u antropozofiju, to više nije bila nikakva σοφία, nego puka φαντασία. Namjesto spoznaje i mudrosti, dobili smo pseudozofiju i *pseudognozu*.

Prividna mudrost i prividna znanost antropozofije mogu voditi jedino i u prividnu duhovnost. Uza sve to što waldorfska filozofija uvijek naglašuje duh i duhovnost, nikad nije ukazala na stvarnu razliku između duha i materije. Oni se naime trajno preoblikuju, prožimaju i prelaze jedno u drugo. Vrte se u krugu nekog dinamičkog monizma, odnosno panteizma. U antropologiji nema stvaranja, postoji samo pretvaranje, u kojem metempsihoza čini uporno nasilje nad tijelom. Ono što Steiner uči o razlikovanju duha i duše, mogli bismo prihvatiti kad bi nam znao protumačiti njihovu bit. Kakav je odnos između duhovnosti i duševnosti? A i stvarni odnos ljudskog i božanskog duha ostaje upitan i nejasan. Zar nismo i ovdje na terenu *pseudoduhovnosti*?

Ako želimo steći ispravan uvid u waldorfsku religioznost, opet se nalazimo u velikoj neprilici. Po Steineru to je neka urođena i potpuno naravna pra-religioznost, bez ikakve natprirodne objave. Takva prareligioznost bez reciprociteta i obostrane veze Boga i čovjeka jest zapravo para-religioznost. Ona ostaje gola u svojoj subjektivnosti i fantazmima. Antropozofija nas tjera na daljnja pitanja: Ako je čovjek "božansko biće", što je onda Bog? Ima li razlike među Bogom i čovjekom? Ima li uopće razlike u vrijednosti svih mogućih religija? Što je teodiceja, a što teologija? Postoji li za Steinera kakav misterij Krista ili je on samo jedan od mnogih prosvjetljenih buda? A što je s otajstvom otkupljenja i milosti? Kako spojiti kršćansku vjeru u uskrsnuće i maštanja o reinkarnaciji?

Naravno, još bi se mogao postaviti cijeli niz sličnih pitanja, na koja waldorfska religiozna misao ne može pružiti zadovoljavajući odgovor. Budući da je steinerovska religioznost samo jednostrano i samo gnostički strukturirana, i u ovoj se točki može zaključiti kako je ona očigledno *pseudoreligioznost*.⁹

⁹ Benedikt XV. je još godine 1919. osudio Steinerovu "kristozofiju".

Da ne duljimo, što na kraju reći o samoj waldorfskoj pedagogiji? Jer ona stvarno vodi brigu o odgoju djece, jer je postavila na noge golemi školski sustav, jer je pripremila brojni korpus učitelja, jer je živa i aktivna već gotovo cijelo jedno stoljeće, jer je i danas u neposrednoj ekspanziji i jer u sebi sadrži neke vrijedne pedagoške elemente, moramo priznati - to je jedan *ozbiljan* odgojni pokret. Ozbiljan je, i zato vrijedan pažnje.

Ozbiljan je doista, o tome nema sumnje. Ali je li to dosta da bude i ispravan? Na temelju svega dosad promotrenog, kao konačan rezultat naše analize moramo reći i ovo - nije sasvim ispravan. Uz neke pozitivne sastavnice u pogledu ciljeva, načela i metoda, ozbiljna dvojbenost leži u njegovim samim temeljima, naročito u antropozofiji.¹⁰ Kako u njezinim temeljima nešto vrlo jako škripi, moramo zaključiti da je waldorfska pedagogija u svojoj srži *ne-utemeljena*.¹¹

Još je jedna značajka waldorfskog pokreta: *neprozirnost*. Pročelje zgrade je lijepo obojeno u atraktivnim bojama, unutra je pak prilično mračno: ezoterika! Vanjski joj je izgled tolerancija, a unutrašnji: indoktrinacija. Waldorfska muzika ostavlja privid polifonije, a ustvari je monofonija, što na kraju rezultira monotonijom. Po svojim je korijenima waldorfska nauka eklektična i po pretenzijama racionalna, sve je u njoj zaodjenuto znanstvenim ruhom, a potom se sama kontaminira iracionalnošću, nebulozama i neutemeljenim konstruktima. Njezina konstrukcija pati od konstruktivizma, a njezin je unutarnji sadržaj sinkretizam, ezoterika, pseudognoza, pseudosofija i pseudoreligija.

Waldorfska se je škola rodila u znaku cigaretnog dima jedne duhanske tvornice. Stoga i njezin duh previše miriše na duhan! Opojniku pruža varavu privlačnost, a iza te dimne zavjese krije se duhovni nikotin.

Rudolf Steiner nikad ne napada ni jednu vjeru. Samo im se milo smiješi. No, to je smiješak Mone Lise. Zagonetan i ambivalentan!¹²

---

¹⁰ A posebno u pretjeranom kultu njezina utemeljitelja i korifeja.

¹¹ Osim teoretskih problema nameće se npr. i jedno čisto praktično pitanje: kako uskladiti dva potpuno različita školska sustava, onaj waldorfski i javni, službeni?

¹² Samo jedan primjer: onolika angažiranost i usiljena povezanost roditelja i waldorfske škole!? Gledajući stvar izvana, to je sjajna pedagoška ideja. A naličje? Preko djece se vrši afektivno vrbovanje njihovih roditelja za ciljeve antropozofije.

WALDORF'S PEDAGOGICS

Summary

On the occasion of the expansion Waldorf's schooling system in the Croatian soil this article will to expose the foundation of Waldorfian pedagogics. The founder is Rudolf Steiner and Waldorfian movement is founded on his anthropology and anthroposophy, i.e. on a mixture of the scientific and anthroposophic suppositions.

In its principles and methodology Waldorfian school has many positive elements but not always in its fundamental intentions. It's referring itself to the christianity too, however the christianity does not recognize itself in the anthroposophy. Steiner's pedagogical movement is showing the smile of Mona Lisa. An ambiguous and enigmatical smile!.